

Наталия Малецка-Новак
Ведуча Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях

«Настрої вібчых національности»

Поліційны документи, што односили ся до соспільного і релігійного жытя на Лемковині – горлицкій і ясельській повіты (1922-1939)

Першом державном формацийом, што была відповідальна за безпеку люди і майна та за утримання публичного порядку, а введеном на обшыр історичной Лемковины, была австрияцка державна жандармерия. Сіт ей стаціонарных постерунків зачали формувати в 70. роках XIX ст. В першій черзі постерунки організували в приграничных місцевостях та вздолж головных дорогових трактів.

Організаційну структуру жандармерії операли головні на структурах галицийской політычно-судовой адміністрації, што была остаточ-но уформлена в час реформи в 1866 р. (Kayzer 2006, 24). Такой перед выбухом I світової войны постерунки жандармерії находили ся в: Грабі, Крампні, Новым Змигороді (ясельській повіт) та: Гладышові, Липинках (скорше, од 1901 р. в Розділю), Глініку Маріямпольским, Незнайові, Ропі, Устю Рускым (горлицкій повіт). Іщы кінцьом XIX ст. до державной жандармерії рекрутували представників найбарже лояльных взглядом Габсбургів націй, зато были серед них найчастійше Австриякы, Чехы ци галицийскы Німці. Аж зачатком наступного столітя зачали ся серед них явити Полякы, Русины і Жыды.

Коли скінчыла ся Монархія в 1918 р., в повоєнным хаосі, розвязаный был корпус жандармерії, а його місце заняли, початково самоурядовы,

народны міліціі і громадянськы стражы. Їх задачом было утримати безпеку на обшыри даной місцевости.

5 листопада 1918 р. польска Ліквідаційна Комісія покликкала до жытя формацию называну найперше «Стражом Безпеки», пак – «Жандармерийом», евентуально «Польском Жандармерийом». З увагы на тырваючый на Лемковині рух самостановліня, власти рішыли не вводити гын польску порядкову формацию, тым веце, што проклямувана 5 грудня 1918 р. Руска Народна Республика Лемків мала свої порядковы структуры. Аж по якісым часі в центрі подій (в границях грибівского повіту) – значыт во Фльоринці, Ізбах і в Снітници рішыли основати новы постерунки. Найперше корпус польской жандармеріі творили головно бышвы галіційскы жандармы. В першій половині 1919 р. провірювали іх, особливо під кутом лояльности взглядом польской державы. Верифікували головні Чехів і Русинів (Skiba 2019, 41).

Уставом з 24 липця 1919 р. Сойм Річыпосполитой покликал до жытя Державну Поліцію – інституцію, што зорганізувана і школена на войсковый взір, мала быти едином і єднородном організаційом безпеки на обшыри цілой польской державы (Maćzyński 1997, 15).

На примірі горлицкого повіту мож в скорочыню вказати, як будували ся структуры новой формациі. По введіню спомненой уставы, осіню 1919 р. Повітове Командуваня Жандармеріі в Горлицях перемінене остало на Повітову Коменду Державной Поліціі. Особовый склад едилиціі творили: повітовый комендант, заступця, адміністраційный урядник внутрішньої службы, господарчый урядник внутрішньої службы, курер і фурман. Коменда мала тіж до диспозиціі пару кони.

Як першого повітового коменданта назначыли 12 грудня 1919 р. підкомісаря Леопольда Віделя – передвоенного вахмайстра державной жандармеріі, по черзі в: Старым Самборі, Тарнові і Горлицях, зо службы в Державній Поліціі звільнили го 1 квітня 1922 рока (*Rozkaz*). 1 січня 1921 р. обовязкы коменданта обнял комісар Ян Каміньскі, котрого 1 січня 1923 р. перенесли до Ропчыц. Зас на його місце перенесли з рівнорядного становиска (тіж з Ропчыц) Антонього Унсінга. На функціі был што найменше до половины 20. років (Strzelecki 1934, 253; Skiba 2017, 47).

Схема просторовой організації постерунків Державной Поліціі на обшыри повіту операла ся на провіреній уж схемі дежавной жандармеріі. На обшыри цілого повіту покликаных было десят обычных постерунків під назвами: Горлиці, Біч, Глінік Маріямпольскій, Гладышів,

Липинкы, Лужна, Ропа, Ропиця Руска, Жепенник Стшыжевскій, Загужаны та штырі граничны постерунки: Незнайова, Устя Руске, Ждыня і Высова.

Постерунок Поліції в Горлицях: Горлиці, Сокіл, Санкова, Сяры, Рыхвалд, Шымбарк, Ропиця Польска, Сторожівка.

Постерунок Поліції в Ропици Рускій: Ропиця Руска, Маластів, Пантна, Бортне, Перегонина, Бодакы, Пстружне.

Постерунок Поліції в Гладышові: Гладышів, Смерековец, Луг, Вірхня, Баниця, Крива.

Постерунок Поліції в Незнайові: Чорне, Долге, Ясюнка, Липна, Незнайова, Радоцина, Воловец.

Постерунок Поліції в Глініку Маріямпольским: Глінік Маріямпольскій, Кобилянка, Домініковиці, Криг, Мацина Велика, Мацина Мала.

Постерунок Поліції в Липинках: Липинкы, Войтова, Боднарка, Розділя, Вапенне, Пагожына.

Активніст Державной Поліції на Лемковині рїзнила ся од работы на обшыри, де жыли Полякы. Специфікы додавал і приграничный характер обшыри діяльности, котрый з перспектывы безпеки і публичного порядку, ґенерувал великы проблемы. На інтересуючым нас терені серед додатковых задач поліції было моніторувати локальну національну, політычну і реліґійну ситуацію, вести інвіґіляційны діяня (найчастійше заданы надрядном єдиницьом) та борба з пошырюючым ся процедуром шмуґлюваня до і з Чехословації.

Постерунки раз до місяця передавали до повітовых Коменд Державной Поліції біжучы інформації о політычній діяльності округу даного постерунку, на основі котрых роблений был місячний рапорт до Воевідского Уряду. Поедны постерунки робили тіж тзв. ситуацийны рапорты, в котрых справоздавали ситуацію подля пунктів: I. Професийны Союзы; II. Страйкы; III. Антидержавна діяльніст; IV. Настрої вібчых національности; V. Особливы ситуації.

Воевідскы власти розсылали по постерунках поліції тіж інформації о одбераню почтовых дебітів (зозволія уряду цензуры провірювати заграничны видавництва). Конфіскатом обняли м.ін. в 1922 р. *Карпаторусскій календар Лемко на 1922 год.* печатаный в Ужгороді Дмитрийом Вислоцкым, бо, як подали: «zawierają znamiona przestępstw przewidzianych w art. 109 i 269 K. K. oraz par. 65 austriackiej ustawy karnej» (Dziennik).

Презентуваны документи (примірны справи, уложены подля дат) походят з колекції Національного Архіву в Кракові – групи: Коменды Повітовы Державной Поліції сигн. 73, Постерунки Державной Поліції сигн.: 86, 118.

Бібліографія

Dziennik Urzędowy Województwa Lwowskiego. Nr 10, 01.07.1922: 8.

Kayzer, Bernard. 2006. «Organizacja Żandarmerii Krajowej i Policji w Małopolsce Wschodniej w latach 1918-1922», *Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska*, ч. 19: 23-64.

Mączyński, Marek. 1997. *Policja Państwowa w II Rzeczypospolitej: organizacyjno-prawne podstawy funkcjonowania*, Kraków: Wyższa Szkoła Biznesu: Księgarnia Akademicka.

Rozkaz nr 173 Komendanta Głównego Komendy Głównej Policji Państwowej. Warszawa 25.07.1922: 1.

Skiba, Mariusz. 2017. «Budowa struktur i kadr Policji Państwowej Okręgu Krakowskiego (1919-1921). Zarys problematyki». В: *Policja – tradycja i współczesność. Materiały po-seminaryjne*. Ред. Joanna Građ, Krzysztof Musielak, 39-51. Warszawa: Biuro Historii i Tradycji Policji Komendy Głównej Policji.

Skiba, Mariusz. 2019. «Instytucje policyjne na terenie obecnego Podkarpacia przed powstaniem Policji Państwowej». В: *W służbie państwu i społeczeństwu. Z dziejów formacji policyjnych na Podkarpaciu (1919–2019)*. Ред. Mariusz Skiba, Piotr Szopa, 19-44. Rzeszów-Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej.

Strzelecki, Władysław. 1934. *Bezpieczeństwo na ziemiach polskich. Od kmiecia grodowego do błękitnej armji*, Warszawa: Instytut Propagandy Państwowo-Twórczej.